

5.

La qüestió de la identitat a la formació universitària d'avui

Esteban, Francisco
Martínez, Miquel

(GREM, Grup de Recerca en Educació Moral)

Resum

La formació universitària dels darrers anys ha estat plantejada, principalment, des del punt de vista científic, tècnic i professional. No està malament que sigui així, ja que aquest tipus de formació és pròpia de la institució universitària, n'és una de les tasques primordials. No obstant això, hi ha un altre tipus de formació que també és típicament universitària però que no rep les mateixes atencions. Ens referim a la formació humanística, cultural, ètica, etc., a una formació més personal que permet construir una identitat personal digna de ser valorada. El desenvolupament de la identitat universitària sembla ser un assumpte emergent en altres contextos, i val la pena aprofundir en les seves possibilitats, en els beneficis que professors, estudiants i comunitat social poden obtenir-ne.

Paraules clau

Formació universitària, ètica, identitat, política universitària, espai europeu d'educació superior.

Introducció

Durant els últims anys s'està proposant una formació universitària renovada. Es tracta de fomentar l'adquisició de competències, que, com han evidenciat alguns estudis de rellevància internacional, poden classificar-se en cognitives, funcionals o tècniques i personals (González i Wagenaar, 2003). Aquestes últimes estan tenint cada vegada més importància i consideració per una sèrie de raons que, grosso modo, podrien agrupar-se en dues categories. La primera es refereix a raons contemporànies, del nostre temps. Ens referirem a dues. Primera: per assolir avui un bon nivell d'aprenentatge i d'acompliment professional no és suficient amb posseir només un conjunt de sabers i habilitats. Cal també saber mobilitzar tots aquests recursos cognitius de manera que siguem capaços d'abordar de manera satisfactòria situacions reals de l'activitat científica, artística, cultural i professional. La societat de la creació del coneixement (Kozma, 2011) demana una educació superior que efectivament sigui de nivell "superior" i que prepari per respondre amb flexibilitat problemes complexos, comunicar-se de manera eficaç, gestionar la informació, treballar en equip, utilitzar la tecnologia i produir coneixement, unes capacitats que s'han denominat: *capacitats del segle XXI*. I segona raó: la societat contemporània, alhora que és protagonista dels millors moments del desenvolupament científic i tecnològic, també és un lloc on es poden constatar factors de malestar com l'augment de l'individualisme, el valor excessiu de tot allò que és instrumental, l'afebliment de les democràcies occidentals i de les possibilitats de ser més lliures i iguals entre nosaltres, o la incidència del relativisme moral. El període de formació que viuen els estudiants a la universitat és un període en el qual aprenen determinats valors i contravalors, i la universitat no pot ser aliena a aquesta realitat. Una educació superior de qualitat avui no pot ser aliena a la formació en valors dels seus futurs graduats, de manera que la universitat ha d'actuar com una institució que s'implica en la formació personal dels estudiants (Duke, 2008). La universitat, potser avui més que mai, continua sent una de les institucions protagonistes en la millora de la

realitat, i les competències personals dels graduats i postgraduats universitaris són rellevants per aconseguir aquesta optimització.

La segona categoria fa referència a una de les notes essencials de la universitat. La universitat *per se* és una institució que té a veure amb la formació personal. Així ho demostra la mateixa història de la universitat (Rüegg, 1992) i ho consideren els textos clàssics dedicats a la seva idea i missió (Ortega i Gasset, 1930; Newman, 1986), també els més propers en el temps (Laredo, 2007). El debat al voltant de la missió de la universitat centrada en la formació de professionals o en la formació humanística continua vigent avui i s'hi reivindica amb força la rellevància de la formació personal com un component essencial d'aquesta missió.

La formació personal de l'estudiant com un vector principal de la missió de la universitat

La formació personal de l'estudiant universitari ha estat tractada des de diferents perspectives, unes d'ordre més teòric o conceptual³ i d'altres de tipus més pràctic o experiencial.⁴ No obstant això, cal assenyalar que aquesta formació no està tenint el pes que caldria desitjar. És més, l'oblit que està patint durant els últims anys no ha escapat de crítiques, algunes de les quals estan tenint un ressò internacional considerable (Delbanco, 2012). Considerem que hem arribat a un moment oportú per reconsiderar el tema, per garantir que la realitat del segle XXI disposi de titulats universitaris que no només demostrin una excel·lència professional, sinó que també atresoren competència ètica i ciutadana, qualitat humana, si es vol dir així (Martínez, 2006).

Sense treure gens ni mica d'importància al que s'està fent actualment a les nostres universitats, ens sembla interessant centrar-nos en la perspectiva de la identitat i el desenvolupament del jo (Hanson, 2014). Segons la Reial Acadèmia Espanyola, la identitat té diverses accepcions. Una considera que és "la consciència que una persona tiene de ser ella misma y distinta a las demás"; una altra afirma que es tracta del "hecho de ser alguien o algo, el mismo que se supone o se busca". No obstant això, hi ha una accepció que sembla aglutinar les anteriors i que ens situa en el terreny que busquem. La identitat és el "conjunto de rasgos propios de un individuo o de una colectividad que los caracterizan frente a los demás". Vist així, identitat és sinònim de personalitat, identifi-

---

³ Entre elles, destaca la teoria psicològica moral de Kohlberg (1976). Es tracta d'una perspectiva que, amb el pas dels anys, s'ha concretat en diferents aspectes del desenvolupament moral com són la consciència moral (Kochanska, 1991), les emocions morals (Maxwell i Reichenbach, 2005), la personalitat moral (Lapsley i Clark, 2005), l'ètica de la cura (Noddings, 2008), o aquells que es preocupen per integrar la vessant individual i col·lectiva o comunitària (Veugelers i Oser, 2003). Una altra perspectiva és la que considera que l'educació integral a la universitat és l'educació en els grans assumptes ètics que avui en dia ens interpel·len, com són la justícia, l'equitat, la sostenibilitat, la igualtat de gènere, la convivència multicultural, etc., així com en els assumptes específics de cada professió (Rest i Narváez, 1994). També és de rellevància la perspectiva de l'educació per a la ciutadania (Colby et al., 2003), que inclou línies de treball com l'educació cívica, la socialització política o l'educació democràtica (Parker, 2003); el lideratge moral (Medina, 1996) és una altra de les línies que s'han treballat durant els últims anys a l'Educació Superior.

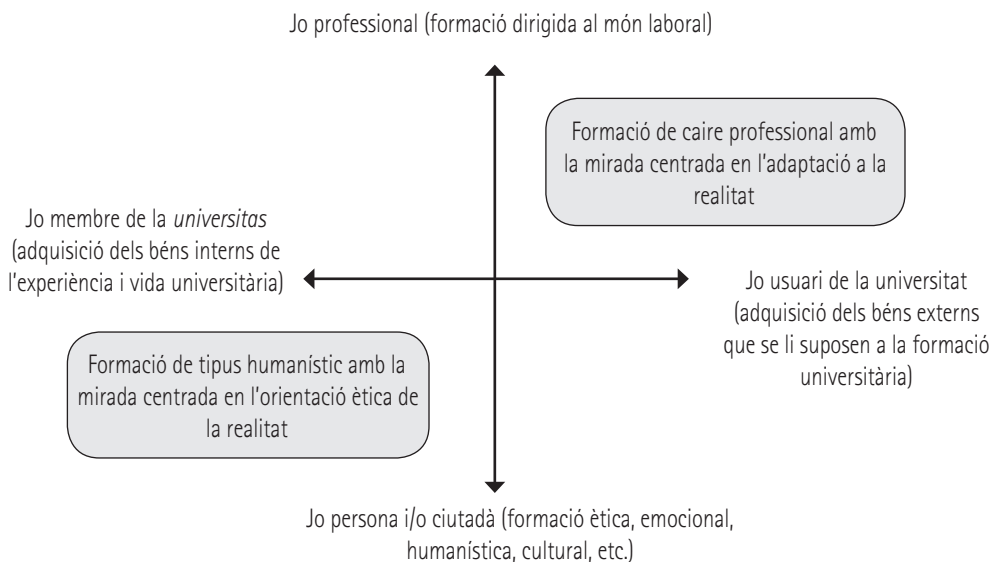
⁴ Destaca l'aprenentatge ètic i/o el de competències ètiques (Martínez, Buxarrais i Esteban, 2002). L'educació integral que s'ha sustentat en alguna o diverses de les perspectives enunciades provocat l'aparició de noves i renovades metodologies docents que estan ocupant cada vegada més espai a les universitats (Moore, 2008).

cació, autonomia, semblança o similitud, és a dir, aquest concepte uneix una dimensió individual amb una altra dimensió col·lectiva i comunitària. En altres paraules, en la identitat es reuneixen trets personals i trets propis de la comunitat a la qual es pertany. I la universitat, etimològicament parlant, és una comunitat de mestres i estudiants que no s'assembla a cap altra, a saber, una corporació dedicada al coneixement de la realitat.

La doble dimensió esmentada de la identitat (personal i comunitària) té relació amb les dues finalitats emblemàtiques de la formació universitària. Ens referim a les que apareixen en la seva gènesi i es mantenen en el seu desenvolupament històric, a les que despunten en les reflexions filosòfiques més importants i reconegudes sobre la formació universitària i, per descomptat, a les que es reflecteixen en documents oficials i internacionals. Aquestes dimensions són: l'adaptació a la realitat i l'orientació ètica. Pel que fa a l'adaptació a la realitat, i en vista de la idea d'identitat abans descrita, identifiquem dues categories: la primera té a veure amb la formació de l'estudiant com a futur professional que demana la realitat socioeconòmica de cada moment i lloc. La segona categoria està relacionada amb la comunitat universitària i amb l'ús que l'estudiant en fa com un mitjà per aconseguir béns externs.

Pel que fa a l'orientació ètica, apareixen dues altres categories: la primera, d'ordre personal, fa referència a la formació de l'estudiant com a persona i ciutadà; i la segona, de naturalesa comunitària, es refereix a la formació de l'estudiant com a membre de la universitat entesa com una corporació de mestres i estudiants que es dediquen a buscar el coneixement o, si es prefereix, la veritat, la bellesa i el bé que amaga la realitat i, consegüentment, a orientar la comunitat cap a nivells més elevats de desenvolupament ètic. Aquestes dimensions i categories apareixen representades en el pla que conformen els eixos de coordenades següents dissenyat per poder ubicar les pràctiques d'aprenentatge, docència i convivència de les diferents titulacions i universitats objecte d'estudi en funció de les pràctiques que tenen.

Figura 1: Mapa de possibles formacions universitàries (elaboració pròpia).

El propòsit de la recerca

Grosso modo, el propòsit de recerques que se situen en el marc presentat consisteix a analitzar la formació universitària a partir de diversos instruments de recollida de dades, usualment qüestionaris que aprofundeixen en la percepció que en tenen estudiants i professorat de diferents titulacions i universitats. Ens situem en aquest marc emergent de recerca sobre educació superior, pretenem esbrinar la missió que realment exerceix la institució universitària i conèixer si hi ha diferències entre famílies de titulacions i tipologies d'universitats. Òbviament, l'interès últim d'aquesta anàlisi és formular propostes de política universitària orientades a intensificar una dimensió o una altra per tal d'assolir els objectius que corresponen a la missió d'una institució que identifiquem amb el nom d'*universitat* (Martínez i Esteban, 2012).

Referències bibliogràfiques

- Delbanco, A. (2012) *College, What it was, is, and should be*. Nova Jersey: Princeton University Press.
- Duke, C. (2008) "University Engagement: Avoidable Confusion and Inescapable Contradiction", *Higher Education Management and Policy*. Vol. 20, pàgines 1-11.
- González, J.; Wagenaar, R. (eds.) (2003) *Tuning Educational Structures in Europe. Final Report. Phase One*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Hanson, C. (2014) (ed.) "In search of the Self: exploring student identity development", *New Directions in Higher Education*. Vol. 166.
- Kochanska, G. (1991) "Socialization and temperament in the development of guilt and conscience", *Child Development*. Vol. 62, núm. 6, pàgines 1379-1392.
- Kohlberg, L. (1976) "Moral stages and moralization: the cognitive-developmental approach", a Lickona, T. (ed.) *Moral development and behavior: theory, research, and social issues*. Nova York: Holt, Rinehart and Winston, pàgines 31-53.
- Kozma, R.B. (2011) "A framework for ICT policies to transform education", a Kozma, R.B. *Transforming education: The power of ICT Policies*. París: UNESCO, pàgines 19-36.
- Lapsey, D.K.; Narvaez, D. (2006) "Character Education", a Renninger, K.A.; Sigel, I.E. (eds.) *Handbook of child psychology. Volume 4: Child psychology in practice*. Nova York: J. Wiley & Sons, pàgines 248-296.
- Laredo, P. (2007) "Revisiting the third mission of universities: Toward a renewed categorization of university activities?", *Higher Education Policy*. Vol. 20, núm. 4, pàgines 441-456.
- Martínez, M. (2006) "Formación para la ciudadanía y educación superior", *Revista Iberoamericana de Educación*. Vol. 42, pàgines 85-102.
- Martínez, M.; Buxarrais, M.R.; Esteban, F. (2002) "La universidad como espacio de aprendizaje ético", *Revista Iberoamericana de Educación*. Vol. 29, pàgines 17-44.
- Martínez, M.; Esteban, F. (2012) "Son universidades todas las universidades. La universidad como comunidad ética", *Bordón*. Vol. 64, núm. 3, pàgines 77-92.
- Maxwell, B.; Reichenbach, R. (2005) "Imitation, imagination and re-appraisal: educating the moral emotions", *Journal of Moral Education*. Vol. 34, núm. 3, pàgines 291-307.

- Moore, S. (2008) "Practical approaches to ethics for Colleges and Universities", *New Directions for Higher Education*. Vol. 142.
- Newman, J.H. (1986) *The idea of a university*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Noddings, N. (2008) "Caring and Moral Education", a L.P. Nucci; D. Narvaez (eds.) *Handbook of Moral and Character Education*. Nova York: Routledge.
- Ortega y Gasset, J. (1930) *La misión de la universidad*. Madrid: Alianza Editorial.
- Rüegg, W. (1992) (ed.) *A History of the University in Europe. Vol. I. Universities in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.